

ÖZET

Ege Bölgesi'nde el dokumacılığı antik dönemlere kadar dayanmaktadır. Yöreden yöreye farklılık gösteren 'Ege Bölgesi El Dokuma Kaynakları' hakkında vereceğimiz bilgiler, halı-kilim ve düz dokuma yaygılar dışındaki el dokumalarına yönelik bilgilerdir.

Türkiye'nin batısında yer alan Ege Bölgesi'nde sekiz il bulunmaktadır. İzmir, Manisa, Denizli, Muğla, Aydın, Afyon, Uşak, Kütahya. Bugün hala hazırda sekiz ilin hepsinde el dokumacılığı halı-kilim ve düz dokuma yaygılar da dâhil devam etmektedir.

Sözü edilen illerde giyim ve ev tekstili alanında el dokumalarının üretimi aktif olarak Denizli'nin Buldan, Kızılcabölük ve Babadağ, İzmir'in Tire ve Ödemiş, Muğla'nın Yeşilyurt ve Fethiye ilçelerinde devam etmektedir. Bu merkezler içinde el dokumalarının daha yoğun üretildiği ve sanayi kolu haline geldiği merkezler Denizli'de Buldan, Babadağ ve Kızılcabölük, İzmir'de Tire ve Ödemiş'tir. Muğla'da Yeşilyurt ve Fethiye-Üzümlü'de el dokumaları daha az oranda üretilmektedir.

Aydın, Uşak, Afyon ve Kütahya'da el dokumacılığı çoğunlukla düz bez dokuma olarak çok az oranda iken, Aydın ve Uşak da dokumacılık fabrika üretimi şeklinde bir sanayi kolu olarak devam etmektedir.

Bu nedenden ki, 'Ege Bölgesi El Dokuma Kaynakları' İzmir'in Ödemiş ve Tire, Denizli'nin Buldan ve Babadağ, Muğla'nın Yeşilyurt ve Fethiye ilçelerinde var olan el dokumalarının bugünkü durumları, ilçelere ve yöreye ait dokumalar, özellikleri, kullanım alanları şeklinde ele alınacaktır.

AGEAN REGION TRADITIONAL HAND WEAVING RESOURCES

There are eight cities in Aegean Region located in the western part of Turkey; İzmir, Manisa, Denizli, Muğla, Aydın, Afyon, Uşak, Kütahya. In all of the eight cities, hand weaving has been going on including carpet-kilim and flat weaving layers (ground covers).

In the mentioned cities, production of hand weaving in the area of clothing and home textile is actively continuing in the districts Buldan and Babadağ of Denizli, Tire and Ödemiş of İzmir, Yeşilyurt and Fethiye of Muğla. Buldan, Kızılcabölük and Babadağ in Denizli, Tire and Ödemiş in İzmir are the centers where the hand weavings are produced intensively and become an industry. Hand weavings are produced as less proportion in Yeşilyurt and Fethiye-Üzümlü in Muğla.

Weaving has been going on as an industry branch in the form of factory production in Aydın and Uşak while hand weaving is in very little proportion as mainly cloth weaving in Aydın, Uşak, Afyon and Kütahya.

Anahtar Kelimeler : Tire-Beledi Dokumaları, Ödemiş İpek Dokumaları, Buldan Dokumaları, Babadağ Dokumaları, Kızılcabölük Dokumaları, Üzümlü Dokumaları, Muğla Yeşilyurt Dokumaları

Key Words : Tire-Beledi Weavings, Ödemiş Silk Weavings, Buldan Weavings, Babadağ Weavings, Kızılcabölük Weavings, Üzümlü Weavings, Muğla Yeşilyurt Weavings

İzmir'de Ödemiş ve Tire, Denizli'de Buldan, Babadağ ve Kızılcabölük, Muğla'da Yeşilyurt ve Üzümlü'de yöre dokumaları varlıklarını 'El Dokumaları' kapsamında az sayıdaki el dokuma tezgâhlarında sürdürmeye çalışmaktadır. Günün değişen yaşam koşulları nedeniyle zaman içerisinde dokuma ustalarının sayıları azalmış, kullanılan hammadde de, kumaş kalitesinde, kullanım alanlarında değişimler olmuş, üretim el tezgâhlarından yarı ve tam otomatik tezgâhlara geçmiştir.

Örneğin, Ödemiş'te ipek yetiştiriciliği yok denecek kadar azalmış, koza alımları ursa

Kozahan ile Çin ve Japonya'dan temin edilmeye başlanmıştır. 8 Şubat 2010 tarihinde Ödemiş Belediyesi ve Kent Konseyi Kadın Meclisi işbirliği ile "Geleneksel İpek Böcekçiliğinin Yeniden Canlandırılması Projesi" başlatılmış, proje amacına ulaşarak, 21 Haziran 2010 tarihinde Yıldız Kent Müzesi konferans salonunda düzenlenen toplantıda üreticilere, Bursa Koza Birliği tarafından ödemeler yapılmış, Bursa Koza Birlik Genel Müdürü İsmail Aydın bu sene gerçekleştirilen 4 tonluk koza üretiminin önümüzdeki sene ikiye katlanmasını beklediklerini belirtmiştir¹.

* Doç., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, İzmir

1- İpek Böcekçiliğinden 54 Bin TL, <http://www.odemis.bel.tr/haberler/685-pek-boeckeciliinden-54-bin-tl.html>, Erişim: 26 06 2010.

Tire beledi dokumaları da geçmişte ipek ve pamukla üretilirken bugün orlon ile bile üretim yapılmaktadır. Üretim yok denecek kadar azdır. Buldan, Babadağ ve Kızılcabölük’de her ne kadar üretimin çoğunluğu otomatik tezgâhlarda gerçekleştirilse de, el dokumacılığı yöre dokumacılarının yılmaz çabaları ile devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Muğla Yeşilyurt’ta ise yöre dokumalarında ipekten çok pamuk kullanılmakta olup, hem Yeşilyurt hem de Üzümlü’de çok az sayıda el dokuma tezgâhında üretim devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Bu makalede kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan Ege Bölgesi El Dokumalarının yukarıda sözü edilen il ve ilçeler kapsamında, tarihsel süreç içerisindeki değişimleri ile birlikte özelliklerinden bahsedilecektir.

2.İZMİR İLİ EL DOKUMALARI

2.1.Ödemiş İpekli Dokumaları:

Ödemiş’te ipekli dokumacılığın hangi tarihte başladığına dair kesin bir bilgi yoktur. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927 yılı 8. sayısının Ödemiş’i tanıtan yazısında çok eski zamanlardan beri Ödemiş’te el dokuma tezgâhlarında zarif ipekli kumaşlar ve peştamallar dokunduğu belirtilmektedir. Şu an hayatta olmayan Ödemiş İpeğin sahibi Eyüp Bayındır’ın babası Halil Bayındır’ın oğluna aktardığı bilgilere göre 1940 yılında Ödemiş-Birgi yöresinde 3250 adet el dokuma tezgâhı mevcut iken, bu sayı 1998 yılında yaklaşık 50 tane dokuma tezgâhına inmiş olup, bugün el dokuma tezgâhları yerini otomatik tezgâhlara bırakmıştır. ‘Rafet Mülazimoğlu’nun ‘Birgi’ adlı kitabından ve diğer kaynaklardan edinilen bilgilere göre, ipekli dokumacılık önce Ödemiş’in kazası olan Birgi’de başlamış, daha sonra Ödemiş’e kaymıştır². Yörede Ziraat Odaları, Köy Kooperatifleri, Belediyeler, Kaymakamlık aracılığı ile alınan ipek böceği tohumlarından elde edilen kozalarla temin edilen ipek, bugün yerini Çin’den temin edilen

ipeğe bırakmıştır. Kozadan ipek üreterek dokuma yapmak tarihe karışmak üzeredir. Ödemiş ve Birgi’de yapılan araştırmalar sonucu, Ödemiş’te kozadan ipek üreterek ipekli kumaş üreten dokumacı kalmamıştır. Bugün Ödemiş bünyesinde yer alan belli başlı iki ipekli dokuma üretim merkezi vardır. Mert İpek ve Ödemiş İpek. Tam otomatik tezgâhlarda üretim yapan bu firmalar, ipliklerini Çin’den temin etmektedir. Bu firmalardan 1949 yılında kurulan Mert İpek, otomatik tezgâhlarda hem yöreye özgü hem de günün giyim anlayışına özgü ve moda eğilimleri doğrultusunda ipekli kumaş üretmektedir.

Sözü edilen iki firma dışında Birgi İpek, Sem İpek, Mızrak İpek Birgi yolu üzerinde ve Birgi’ye çok yakın mesafede kendi tabirleriyle ‘Kara Tezgâhlarda’ yani çerçeve sayısı 8 i geçmeyen otomatik, mekikli, armürlü Bursa tezgâhlarında Ödemiş yöresine özgü ipekli kumaşlar dokuyan üç küçük atölyedir. Bu atölyelerden Birgi İpek’te 3, Sem İpek’te 4, Mızrak İpek’te 5 kara tezgâh vardır. Ürünlerini sipariş üzerine iç piyasaya fason olarak dokuyan atölyelerde, enleri 45 cm ile 1,50 cm arasında değişen ham renkte %100 ipek Ödemiş Mendili, yöre bezi ve özellikle de nakışlık ipek dokumaktadırlar. Kumaşlarda cm ye düşen iplik sayısı 10 ile 20 tel arasında değişmektedir. Ödemiş Mendili’nde ise cm de 26 tel iplik bulunmaktadır. Nakışlık kumaş bu küçük atölyeler tarafından sürekli dokunmasına karşın, ‘Ödemiş Mendili’ Ödemiş esnafının isteği doğrultusunda çeyizlik amaçlı dokunmaktadır. Ödemiş ve yöresinde kızların çeyizinde mutlaka olması gereken mendillerin sayısı bugün 10 mendili geçmez iken, 10 yıl öncesine kadar bu sayı 40- 50 tane idi. 10 yıl öncesine kadar genç kızların çeyizleri için kamçılı el tezgâhlarında beyaz, pembe, kenarları lacivert, kırmızı, kahverengi çizgili olarak dokunan mendiller, bugün mekikli kara tezgâhlarda sadece ham renkte dokunmaktadır. Günümüzde, Ödemiş merkezde el dokuma tezgâhı ile ipekli mendil dokuyan bir tek dokuma ustası bile kalmadığı söylenmektedir.

2- Şerife SEZGİN, “Geleneksel İpekli Kumaşları ve Mendilleri”, Ev Tekstili Dergisi, Yıl:5,Sayı:16, Ev Tekstili Derneği Yayın Organı, İstanbul, Şubat 1998. Syf:31.

Sadece Birgi’de 1977 doğumlu, 28 yaşındaki Musa Nohutlu dededen babaya, babadan kendisine geçen bu mesleği sürdürmeye devam etmektedir. Musa Nohutlu da Ödemiş ve çevresinde kendisinden başka el tezgâhında mendil dokuyan bir başkasının kalmadığını doğrulayarak, 5-6 yıl öncesine kadar el tezgâhlarında mendil ve diğer yöre ipeklilerini dokuyan 7-8 kişiyi var olduğunu, ekonomik nedenlerle dokuma işini bıraktıklarını söylemektedir (Resim 1).

Musa Nohutlu Ödemiş, Bademli ve Birgi Belediyeleri’nde temin ettiği ipek kozalarından ipeği kendi sağarak ipek iplik üretmektedir. On yıl öncesine kadar kozaların Bademli, Kiraz ve Ovakent’te üretildiğini söyleyen Nohut, bugün kozaların Bursa’dan geldiğini söylemektedir. İki çerçevele el dokuma tezgâhında 50 cm ende dokuduğu, çözgüsü 80 denye, atkısı 120 denye olan mendillerde ipek iplikler bükülmeden kullanılmaktadır. Musa Nohutlu dokuduğu mendillerin bir kısmını koza karşılığı olarak verirken, bir kısmını da Ödemiş Kadınlar Pazarı’nda satmaktadır. Koza karşılığı verdiği mendiller 1 kg’a 26 mendildir.

Resim 1: Musa Nohutlu, Ödemiş-Birgi, 2005

Musa Nohutlu’nun kozadan ipek çekimi şu şekildedir. Haziran ayının 10 u civarı oluşumunu tamamlayan beyaz renkli ipek kozalarından ipek sağlamak için önce, bir ocağın üzerinde yerinde sabit duran 1 metre yükseklik

te ve 20 cm çapındaki kazana yarısına kadar su konur. Su kaynama kıvamına geldiğinde içine yaklaşık 1,5 kg koza atılır. Kozanın uçlarının çıkması bir süpürge yardımıyla sağlanır. Uçlar çıkınca bir çengel aracılığı ile uçlar alınır ve makaralara sarılır. İpliklerin 120 denye olabilmesi için aynı anda 55-60 adet kozadan ipek uçları birada makaraya oradan da çarka geçirilir. Kozalardan ipek sağımı, ipek böceğinin kozasının örmek için ilk sardığı zarımsı tabakaya kadar devam eder. Kozalardan ipek sağım işlemi bir kazan koza için yaklaşık bir saat sürer. Sağılan iplikler çile haline gelen çarktan alınıp güneşte kurumaya bırakılır. Bir saat güneşte bırakılan ipek çileleri daha sonra ahşap makaralara sarılır ve bükümsüz bir halde mendil dokumaya hazır hale getirilir.

Musa Nohutlu Ödemiş mendili ile birlikte üzerine nakış yapılması için de ipek kumaş, kendi isimlendirmesi ile mendil dokumaktadır. Nakışlık kumaşlar 150 denye inceliğindeki bükülü ipekle dokunmaktadır. İpekleri Sem İpek’te bükürdüğünü söyleyen Nohutlu, top boyama yapılarak gömleklilik olarak da kullanıldığını dile getirmektedir. Top boyama yine Birgi girişindeki Mert İpek de yaptırılmaktadır. Üç ay öncesine kadar 1000 metre ipek dokuduğunu söyleyen Musa Nohutlu, üretimin durduğunu, Ödemiş, Birgi ve Bademli Belediyeleri’nin koza temin etmeme durumunda ise geleneksel tarzda mendil ve ipek kumaş dokumanın mümkün olamayacağını dile getirmektedir.

Ödemiş’te bugün üretimleri gittikçe azalan yöre kumaşlarının bazıları Pembezar, Bürdü, Peştamal, Çiğ Çarşafı, İdare Kumaşı, Sehpa Örtüleri ve Mendillerdir. Yapılan araştırma sonucunda tüm bu kumaşların otomatik tezgâhlarda Ödemiş İpek de dokunduğu tespit edilmiştir. Mert İpek ise, geleneksel etkilerin hissedildiği günün kumaş modasına uygun ipek kumaşlar dokumaktadır.

Ödemiş İpekli Kumaşları hakkında kısa bilgilere gelince ³:

Pembezar: Ödemiş’e özgü gerçek pembezarın hem atkısı hem çözgüsü ipektir. Bezayağı örgüde dokunan kumaş ipliğin

3- Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: SEZGİN, A.g.y., syf: 33-34; Mine Esiner Özen, “Türkçe’de Kumaş Adları”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, sayı:33 İstanbul, 1980-81.

bükümlü olması nedeniyle bürümcük görünümündedir. Bugün çözüğü pamuk, atkısı bükümlü ipekten de dokunmaktadır, fakat üretim miktarları son derece azdır. Pembezarların erkekler için olanı düz, kadınlar için olanının ön ve arka kısımlarının iki yanında kırmızı, mavi, turuncu çizgiler bulunmaktadır. Pembezarlar gömlek olarak, boyun kısımları kapalı olarak dikilir. Boyun kısmı kullanacak kişinin boyun ölçüsüne göre kesilerek yaka ve kol kenarları iğne oyası ile süslenir. Bürdü: Pembezarlar gibi bezayağı örgüde dokunur. Atkıda bükümlü iplik kullanıldığı için Pembezar gibi bürümcük görünümündedir. 50 cm enine dokunan kumaş ham renktedir ve yan yana dikilerek kadınlar tarafından başörtüsü olarak kullanılır.

Peştamal: Bezayağı örgüde, 90 cm eninde ve 160 cm boyunda dokunan peştamalların çözüğü pamuk atkısı ipektir. Çözüğüde 20/1 pamuk ipliği, atkıda 200 denye ipek iplik kullanılır. Mor, siyah ve beyaz olarak çizgili dokunur. Elbiselerin üzerlerine belden sarılarak kullanılan bir kadın giysisidir.

Çiğ Çarşafı: Çarşaflık olarak dokunan kumaş %100 ipektir. 37 ile 40 cm değişen enlerde bezayağı örgüde dokunur. Yan yana dikilerek istenilen enlerde çarşaf yapılır. Perde olarak da kullanılan kumaş, üzerine tel kırma yapılarak dekoratif örtüler de yapılmaktadır. İdare Kumaşı: Ter emici özelliği olan kumaş %100 ipekten iç çamaşırı olarak dokunmaktadır. Atkısında yüksek bükümlü krep iplik kullanıldığı için elastikdir ve hareket rahatlığı sağlar. Eni 20 cm dir.

Mendiller: Geçmişte de günümüzde de Ödemiş İpeklileri denince ilk akla gelen mendillerdir. Çeğiz için dokunan bu mendiller yukarıda sözü edildiği gibi, %100 ipekten 50 cm ende dokunurlar.

Sehpa Örtüleri: Ödemiş keteni de denen kumaş %100 ipektir. 50-90-100 cm enlerindedir. Bezayağı örgüdeki kumaş, üzerleri Türk İşi nakışlarla süslenerek çeşitli örtüler yapılmaktadır. Bu kumaşlar Bursa tipi kara tezgâhlarda dokunmaktadır.

Bugün Ödemiş yöresine özgü ipeklilik dokumalar daha çok dekoratif amaçlı örtü,

perde, eşarp, fular, fantezi ve spor giysi olarak kullanılmaktadır. %100 ipek olarak dokunanlar ise yerini, gün geçtikçe pamuk-ipek karışımlarına bırakmaktadır.

2.2.Tire- Beledi Dokumaları

Jakarlı dokumanın atası sayılan Beledi, kendi adıyla anılan tezgâhta XVI. yy.dan itibaren üretilmeye başlanmıştır. Tire’de 1500lü yıllarda geliştirildiği belirtilen tezgâhta, dönemin Osmanlı ve Avrupa saraylarına Beledi dokumaları dokunduğu kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Yine aynı dönemde Yeniçeri Ocağı’nın iç zıbınlıkları-gömlekleri, halkın kullandığı giysiler, evlerdeki perdeler, divan ve yatak örtüleri Beledi’den yapılmaktaydı. O dönemde Beledi dokumasını öğrenen Bursa esnafı Ahilik bayraklarını Beledi’den üretmişlerdir. Yazılı kaynaklarda Manisa ve Konya’da da Beledi dokunduğundan söz edilmektedir.

Beledi Dokuması Tire’de olduğu gibi Bursa’da da Beledi olarak bilinmesine karşın, ‘Konya’da Veledi, diğer illerde Karacaoğlan Dimisi olarak bilinir⁴.

Bugün Tire’de el dokumacılığı denince akla geçmişte olduğu gibi Beledi Dokuması gelmektedir. Günümüzde bu kumaşı dokuyan en eski dokuma ustası 75 yaşındaki Saim Bayrı’dır. 1981 yılına kadar herhangi bir yere bağlı olmadan dokuma yapan Bayrı, 15 yaşından 2005 yılına kadar Beledi kumaşı dokumuştur. ‘1981 yılında zamanın Tire Kaymakamı’nın desteği ile Beledi dokumasının yok olup gitmemesi için, Tire Belediyesi himayesinde, Tire Belediyesi’nin kadrolu çalışanı olarak yine evindeki tezgâhında dokumayı sürdüren Bayrı’ya, belediye tarafından 2004 yılının Eylül ayında Beledi dokumalarını dokumayı öğrenmesi için bir çırak verilmiştir. 31 yaşındaki Ethem Tıprırdak’a verilen altı aylık kurstan sonra, Bayrı’nın evindeki tezgâh 15 Haziran 2005 de belediyeye ait restore edilmekte olan eski bir konağa kurulmuştur (Resim 2). Beledi dokumaları Saim Bayrı denetiminde Ethem Tıprırdak tarafından 2007 yılına kadar bu binada dokunmaya devam etmiştir. ‘Daha sonra bu tezgâh, konağın otel haline dönüştürülmesiyle

4- Ali Sürür, Ege Yöresi Örneğinde Dokuma El Sanatlarının Bugünkü konumu ve Örneklerle Kullanım Alanları, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V.Cilt, Maddi Kültür, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi yayınları, 45, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 14, Ankara, 1983, syf: 221.

Devlet Demir Yollarına ait, trenlerin yıkama yerinde kültür merkezi olarak kullanılan bir bölüme kurulmuştur. 2008 yılına kadar burada Etem Tıprıdak tarafından aktif olarak üretim yapılmıştır. Bu tarihten itibaren tezgâh, Tire girişinde, belediyeye ait iş makinelerinin yer aldığı bir binaya nakledilmiştir. Fakat burada kullanılmadan atıl olarak kalmıştır. Hala da kullanılmamaktadır. Üretim, Etem Tıprıdak'ın evinde kurulu olan tezgâhta, zor şartlarda devam ettirilmeye çalışılmaktadır.⁵

Resim 2: Etem Tıprıdak, Saim Bayrı, Gülcüoğlu Konakları, Tire, 2005

Süleymanlı tezgâhı bilinen ilk Beledi tezgâhıdır. 'Salih Kısık'a göre, günümüzdeki Beledi tezgâhı Süleymanlı tezgâhının bozulmuşudur. Zaman içinde 17 pedalla çalışan Beledi tezgâhının 4 pedalı iptal edilmiş ve Beledi tezgâhında 13 pedal kullanılmıştır. Çözümlü levendinin olmadığı bu tezgâhta, çözümler düzgün sarılmış yumaklar halinde tezgâhın üzerinde asılıdır. Bezayağı temel örgülü ve çift yüzlü olan dokumaları yapabilmek için gereken 6 ağızlık hareketinin her biri 4 çerçeveden oluşur. Maymuncuk adı verilen 36 adet tezgâh parçası her 4 çerçeveyi 24 gücü çerçevesine bağlar.⁶

Beledi dokumalarının hammaddesi ipek ve pamuktur. Çift katlı dokuma kumaş tekniği ile dokunan Beledi Dokumasının çözgüsü siyah, atkısı kemik rengidir. Atkısı siyah, kırmızı, sarı, yeşil renklerde pamuk ve ipektir. Genelde farklı desenlerde enine çizgili olarak

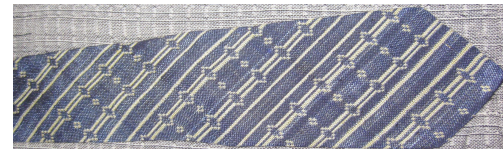
dokunan Beledi Dokumalarında alt kat astar görevi üstlenmektedir. Desenlerin yer aldığı çizgili kısımlar dışındaki bölümler torba yapıdadır (Resim 3-4). Giysilik, perdelik, çarşaf yüzü olarak dokunan Beledi Dokumalarından günümüzde daha ziyade çanta, dekoratif amaçlı örtü, minder, yastık kılıfı yapılmaktadır. Beledi Dokumalarından son zamanlarda kravat denemeleri de yapılmıştır (Resim 5).

Resim 3: Beledi Dokumaları, Malzeme: İpek Saim Bayrı, 2005.

Resim 4: Beledi Dokumaları, Malzeme: Pamuk-orlon, Saim Bayrı, 2005.

Resim 5: Beledi Dokuması, Malzeme: Pamuk, Etem Tıprıdak, 2009.

5- Nesrin Önlü, Tire-Beledi Dokumaları, Günümüzdeki Durumu, Geliştirilip Tanıtılmasına Yönelik Çözüm Önerileri', IV. Uluslararası Türk Kültürü İle Sanatları Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya, 2010, syf: 154-155.

6- İsmail Öztürk ve Esra Kavcı, "Beledi ve Eham Dokumalarının Özellikleri ve Günümüzde Kazandığı Yeni İşlevler", III. Ulusal El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyum Bildirileri, 2000, Konya, syf 70.

Saim Bayrı'dan alınan bilgilere göre üç tip Beledi tezgâhı vardır. Bunlar; Süleymanlı, Kelebekli ve Bademli'dir. Üç tezgâhta da farklı tipte desenler dokunmaktadır. Kendisinin şu anda belediyeye devrettiği ve uzun yıllar dokuma yaptığı tezgâh Süleymanlı'dır.

Beledi Dokumasının dokunduğu ve dokumanın kendi ismi ile anılan tezgah, 24 çerçevesi, 13 pedallı ve ahşaptır. Saim Bayrı'dan alınan bilgilere göre⁷; çerçeveler, gücü olarak isimlendirilen ipler ve iplerin alt ve üstten bağlanarak tutturulduğu 'Keşken' adı verilen ahşap değneklerden oluşmaktadır. Belediye Süleymanlı tezgâhında pedallar, Keşken ve gücülerden oluşan çerçevelere jakar mantığı ile tabloda yer alan sıra ile bağlanmaktadır. Süleymanlı tezgâhında dokunan Belediye Dokumalarında çözgüde 1304 iplik vardır. Kumaşın eni 1,20 cm dir. Çözgü iplikleri 'Dem' adı verilen tarak dişlerinden ya da Saim Bayrı'nın isimlendirmesi ile her kapıdan 2 tel geçirilir. Belediye Dokumalarının çözgüsü pamuk, atkısı pamuk ve ipektir. Çözgüde, geçmişte 20 numara pamuk ipliği kullanılırken bugün 12 numara pamuk ipliği kullanılmaktadır. Atkıda ise 4 numara ya da 12/4 numara pamuk ipliği. Atkıda kullanılan ipek ipliğin inceliği gittikçe kalımlaşmaktadır. İplikler geçmişte doğal boyalarla boyanırken bugün anilin boyalarla boyanmaktadır.

									0	1	2	3
									3		7	
								1		5		9
	0	1	2	2	1	0	1		1		1	
3	4	5	6	4	3	2	3		3		3	
7	8	9	0			4		4		0		0
1	2	3	9			6		6		2		2
						8		8		8		4
						0		0		0		6

Tablo 1: Belediye Tezgâhında Pedalların Gücülere Bağlanış Sırası.
Kaynak: Saim Bayrı, Ağustos 2005

7- Saim Bayrı ile Görüşme, Tire, 2005/2007/2009

8- Günay Atalayer, 'Denizli Yöresi Dokumacılık Tarihi', Ev Tekstili Dergisi, Yıl:5,Sayı:16, Ev Tekstili Demeği Yayın Organı, İstanbul, Şubat 1998. Syf:16-17.

9- Şerife, Sezgin, Buldan Dokumaları ve İşlemeleri', I.Ulusal El Sanatları Sempozyumu,18-21 Kasım 1981, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1984,syf:324.

3.DENİZLİ İLİ EL DOKUMALARI

3.1.Buldan Dokumaları

Antik dönemde Triapolis olarak bilinen Denizli'nin ilçelerinden Buldan'ın geçmişte yöreyi batıya, Anadolu içlerine ve Mezopotamya'ya bağlayan Büyük Kral Yolu'nun üzerinde yer alması, ticaretin ve dokumacılığın bu yörede gelişmesini sağlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin göçmen Oğuz Boyları'nı Anadolu'ya yerleştirmeleri sırasında 1215 yıllarında yöreye yerleştirilen Türklerle de dokumacılık, kendi dokuma kültürleri ile yöredeki dokuma kültürünü birleştirerek geliştirmişler ve günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Dokumacılık yörede halkın en önemli geçim kaynağı olmuştur. Bugün ilçede dokumacılık, halkın en önemli geçim kaynağı olmaya devam etmektedir.

Buldan'da geleneksel tarzda evlerde oturan Buldanlılar, evlerinin alt kısımlarını ya da bir bölümünü dokuma atölyesi olarak kullanmaktadırlar. Sayıları her geçen gün azalsa da, geçmişte olduğu gibi bugün de her evden tezgâh sesleri gelmektedir.

'XVII. y.y.da Buldan dokumacılık alanında ileri bir dönem yaşadı. Bursa'dan mallar getirilerek dokumacılığın tekniğinin artırılmasına çalışıldı. Boğası bez diğer türler arasında önem kazandı. Bu dönemde en geçerli dokumalar peştamallar ve bürgü(üstlük)lerdir⁸. '1779 yılına kadar Buldan da dokumacılık ilkel tezgâhlarda yapılıyordu. Bu tarihten sonra Buldan'ın Bucak olması ve Bucak Müdürü'nün çalışmaları ile dokumacılığın gelişimi için çözümler aranmıştır. Bursa'dan ustalar getirilmiştir. Bu ustaların yardımı ile mekiği boynuzdan, masurası kargıdan tezgâhlarda 10 numaradan 20 numaraya kadar ipliklerle başörtüsü, peştamal, çarşaf gibi dokumalar yapılmıştır.1910 yıllarında, Buldanlı Osman Say isimli dokumacı, İstanbul'da gördüğü çekme bir tezgâhı Buldan'a getirmiştir⁹. Dokuma araç ve gereçlerinin günün şartlarına göre düzenlenmesi ile 1952 yılından başlayarak ilçe ve çevresinde motorlu tezgâhlar kullanılır

maya başlanmıştır. El tezgâhlarının yerini motorlu tezgâhlar almış, el tezgâhları ile dokuma yapanların sayısı her geçen yıl azalmıştır. 1969 da el tezgâhları ile dokuma yapanların sayısı 1900 iken, 1984 de bu sayı 1500'lere, gittikçe azalarak 432 tezgâha kadar düşmüştür. Bugün Buldan'da aktif durumdaki el dokuma tezgâhı sayısı 40-50 civarındadır (Resim 6). 2005 yılında 180 tanesini jakarlı, geri kalanını armürlü tezgâhların oluşturduğu motorlu tezgâh sayı fabrikalar haricinde evlerde var olanlar ile 3200 idi. Bugün bu sayı başta Çin tehdidi olmak üzere, ekonomik nedenlerden ötürü 1000 adet bile ulaşmamaktadır¹⁰.

Resim 6: Buldan El Sanatları Merkezi, 2005.

Buldan Dokuması denince öncelikle akla 'Buldan Bükülü Bezi (Bürümcük)' gelir. '1893 yıllarından beri eni 30 ila 60 cm arasında değişen, atkıda bükülü iplik kullanılan Buldan Bükülü Bezi iç çamaşırı yapımında, özellikle iç gömleği olarak kullanılmaktaydı [...] 1930 yıllarında GRAPON adını alan bu bez; düz renkli, çizgili ve kareli olarak dokunurdu'¹¹.

Günümüzde Buldan Bükülü Bezi dokunmaya devam etmekte ve kadın, erkek gömleklilikleri, kadın elbisesi, buluz yapımında kullanılmakta, bu giysilerin üzeri floş, sim ya da orlon ipliklerle işlenmektedir.

'Buldan'da dokumaları genel olarak iki grupta toplayabiliriz. 1-Metre ürünler: Havlu, branda, astarlık, el bezi, tülbent, kanaviçe bezi, bükülü bezdir. 2-Parça ürünler: Daha çok geleneksellik taşıyan ve yerel adları olan dokumalardır. 1. Peştamal, 2. Üstlük (İşlemeli, hacı üstlüğü), 3. Yarım (Geleneksel Baş Örtüsü), 4.

Mendil, 5. Sofralık, 6. Çarşaf (potlu, püsküllü), 7. Havlu¹². Bugün parça ürünler içerisinde masa örtülükleri ve dekoratif amaçlı örtüler de yer almaktadır.

Parça mallardan peştamallar el tezgâhlarında ipekli ve pamuklu olarak dokunmaktadır. Bugün Buldan'da peştamalı %100 ipek olarak dokuyan bir dokumacı kalmıştır. Habip Dışkaya 55 yıldır el dokumacılığı ile uğraşan bugün 80 yaşında olan Dışkaya, dokuduğu ipekli peştamalları zaman içinde Vakko ve Beymen'e satmaya başlamıştır (Resim 7).

Resim 7: İpek Peştamal, Habip Dışkaya, 2005.

'Buldan'da dokunan peştamallar, ipekli has peştamal, sarı bey peştamalı, Ödemiş- Tire peştamalı, Agadige peştamalı gibi isimler alır. Geçmişte kadınların sokağa çıkarken elbiselerinin üzerinden bele bağlayarak kullandığı, bugün ise gömleklilik, elbiselik, sehpa, masa ve çeşitli dekoratif örtüler olarak kullanılan peştamalların ipekli olanları mor üzerine yeşil çizgili, pamukluları ise kırmızı üzerine yeşil çizgilidir¹³.

Üstlüklerden Abaniler de el tezgâhlarında 24/1 çözgü ve atkı iplikleri ile 100x100 cm den 140x 140 cm ye değişen boyutlarda pamuk ve ipek karışımı olarak dokunmaktadır. Abanilerin renkleri genellikle kahverengi, turuncu, bal rengi limon ve ceviz rengidir. Floşla üzerlerine işleme yapılmış türleri de vardır.

Üstlüklerden halk tipi başörtülerine Yarım ya da Bürdü denmektedir. Günlük giysi amaçlı kullanılmaktadır. Pamuklu olan ve kareli olarak dokunan bu dokumalara ipekten

10- Ahmet, Erdoğan, 'Buldan Kumaşı Zaman Direniyor', 7 Temmuz 2009, www.ekotrent.com, Erişim: 06 06 2010

11- Sezgin, y.a.g.y., syf: 326

12- Atalay, y.a.g.y., syf: 17

13- Habip Dışkaya ile Görüşme, 2005.

'Sıçan Dişi' denen bir ajur yapılıdır. Daha çok, Aydın ve Denizli yöresinde kadınlar tarafından kullanılan bu örtüler kırmızı, siyah ve beyaz ipliklerle dokunmaktadır. 20/1 numara çözü, 20/1 ve 24/1 numara atkı ipliği ile dokunan kumaşta iplikler günümüzde kök boya yerine anilin boya ile boyanmaktadır. Boyama işlemini el ile evlerde yapan dokumacıların yanı sıra ipliğini dışarıdan boyanmış olarak alanlar da çoğunluktadır.

Üstlüklerden ipekli başörtüsü % 100 ipekle dokunur. 110x 170 cm boyutlarında dokunan ipekli başörtüleri bugün aynı zamanda dekoratif örtü olarak da kullanılmaktadır. Örtüler kahverengi ve beyaz renklerde kareli olarak el tezgâhlarında dokunur.

Çarşaf, ipekli ve pamuklu olarak tek ve çift kişilik, yatak ve yorgan için farklı ölçülerde çoğunlukla motorlu tezgâhlarda dokunurlar. Buldan'da, geçmişte ipek olarak dokunan ve 'Hoşgür' adı verilen aynı zamanda çarşaf olarak da dokunan yöreye ait bez türü var olmasına rağmen, bugün artık dokunmamaktadır. Günümüzde dokunan çarşafların boyutları; tek kişilik yatak çarşafı 140x220cm, çift kişilik yatak çarşafı 160x240 cm, tek kişilik yorgan çarşafı 180x250cm, Çift kişilik yorgan çarşafı 220x270 cm, yastık kılıfı 70x70 cm.dir. Çarşaf, düz renkli ve çizgili olarak dokunmakta, üzerleri baskı ile de desenlendirilmektedir. Baskı ile desenlendirme işlemi fabrikalarda yapılmaktadır.

Buldan'da havlu da önemli ölçüde dokunmaktadır. Armürlü ve jakarlı tezgâhlarda dokunan havluların üzerlerine işleme de yapılmaktadır.

Buldan'da parça malı olarak mendil ve çeşitli masa örtüleri de dokunmaktadır. Mendiller düz ve kareli olarak 30-45-50-60-70 cm² boyutlarındadır. Masa örtüleri ise, geleneklere uygun olarak turuncu, bej, kahverengi, petrol rengi ve tahin renginde kareli olarak bezayağı örgüsünde dokunmaktadır. Buldan Dokumaları'ndan metre malları yukarıda bahsi geçen Buldan Bükülü Bezi, pantolonluk, astarlık ve kaput bezi, branda bezi, tentelik kumaş, sezlonluk kumaştır.

3.2. Babadağ Dokumaları

Denizli'nin ilçesi Babadağ'da dokumacılık 700 yıllık bir geçmişe sahiptir. Geçmişte olduğu gibi bugün de ilçe ekonomisinde en önemli yere sahiptir.

Buldan'da olduğu gibi ilçeden her evden tezgâh sesleri gelmektedir. Aile işletmeciliği şeklinde yapılan dokumacılıkta aile bireyleri nöbet sistemi ile çalışmaktadır. 1960lı yıllara kadar el tezgâhlarında yapılan dokumacılık, bu yıllarda ilçeye elektriğin gelmesi ile birlikte yarı otomatik tezgâhlarla yapılmaya başlanmıştır. 1980li yıllardan itibaren de, yarı otomatik tezgâhlarla birlikte tam otomatik tezgâhlarda ürünler dokunmaktadır. Aynı yıllarda iş adamı Halil Bezmen ilçeye fasonculuğu getirmiş ve ilçenin dokuma alanında ticaret kimliği değişmiştir. Bu nedenle bugün ilçe halkının %98 i fasonculukla uğraşmaktadır. İlçede bugün kayıtlı olarak 5500 civarında jakarlı ve armürlü dokuma tezgâhı bulunmaktadır. Bu tezgâhların büyük çoğunluğunda çarşaf ve benzeri ürünler dokunmaktadır. Çarşaf dışında masa örtüleri, pike, havlu, ham bez de dokunan ürünler arasındadır(Resim 8).

Resim 8: Babadağ Dokuması, Dekoratif amaçlı örtü, Malzeme: Pamuk.

Resim 9: El Dokuma Tezgâhı.

İlçede dokumacılık evlerdeki dokuma tezgâhları ile birlikte dokuma fabrikaları şeklinde de üretim vermektedir. Babadağlı dokumacıların bir kısmı da Denizli’de kurdukları fabrikalarda üretimlerine devam etmektedirler. İlçede bugün itibari ile el dokuma tezgâh sayısı ise sadece beş adettir (Resim 9).

3.3.Kızılcaölük Dokumaları

Denizli iline bağlı Kızılcaölük’de 600 yıllık bir geçmişe sahip olan dokumacılığın yöreye 1300-1400lerde Kafkaslardan göç ettiği bilinen insanlar tarafından getirilmiş olduğu sanılmaktadır. XVI. asırdan XIX. asrın ortasına kadar ihtiyaçları doğrultusunda düz bez, çul, heybe, kese, çul, giysi amaçlı kumaşlar dokuyan Kızılcaöülüklüler, dokumalarını mekiği el ile atılan ahşap tezgâhlarda dokumuşlardır. XIX. asrın ortasından itibaren desenli alacalar dokumaya başlamışlar, 1870 senesinden itibaren ‘dış elbiselikler’ adı verilen kumaşlar üretmişlerdir. Bugün ise peştamaldan çarşafa, havludan koltuk örtülerine ve dekoratif amaçlı örtülere kadar pek çok ürün dokunmaktadır (Resim 10). Yöre dokumacıları talepler doğrultusunda Kızılcaöülüğe özgü desenlerle birlikte, günün anlayışına uygun yeni desenler de geliştirip, dokumaktadırlar.

Resim 10: Kızılcaölük Tırnaklısı, Narin Tekstil, Ömer Kartoğan, 2009

1910 senesine kadar iplikleri ve ham renkteki kumaşları ‘has boya’ olarak nitelendirdikleri doğal boyalarla renklendiren Kızılcaöülüklüler, 1910 senesinden itibaren Avrupa’dan gelen ‘solan boyalar’ adını verdikleri anilin boyaları ucuz fiyatla alındığı ve artan

rekabete direnemedikleri için doğal boyalara tercih etmişlerdir. Denizli’deki iplik fabrikaları kurulana kadar ipliklerini elde büken dokumacılar, büktükleri ipliğe ‘ham iplik’ adını vermektedir.

1940 senesine kadar yoğun olarak kullanılan ahşap tezgâhlar yerini bu tarihten itibaren yarı otomatik tezgâhlara, kısa süre içinde de tam otomatik tezgâhlara bırakmıştır. Yarı ve tam otomatik tezgâhların kullanılmaya başlanması ile birlikte el dokuma tezgâhları unutulmaya yüz tutmuştur (Resim 11).

Resim 11: Geleneksel El Dokuma Tezgâhı, Hanife Ahmet Paralı El Dokumaları Tekstil ve Kültür Merkezi, Kızılcaölük, 2010

‘Değişen yaşam koşullarının insanları farklı isteklere yönlendirmesinden dolayı, tüketim tercihlerinin değişmesine rağmen, son dönemlerde özellikle ‘eko tekstil’ kavramı ile birlikte, tekrar doğal malzemelerden üretilen yöre dokumaları önem kazanmaya başlamıştır. Bunu fark eden Kızılcaöülüklü dokumacılar, bu eski sanatı yaşatmak için, atadan dededen kalma yöntemlerle el dokumalarını son 5 yılda yaygınlaştırmışlardır¹⁴.

Halen, hem az sayıdaki el tezgâhlarında hem de yarı ve tam otomatik tezgâhlarda yöre dokumalarının üretimini devam ettiren Kızılcaöülüklü dokumacılar, hem orijinal kimliklerini korumaya hem de çağın modern sistemlerine ve yaşam biçimlerine ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Ne yazık ki, zaman içinde, seri üretim tekstilleriyle rekabete baş edemeyen dokumacıların bazıları, ürünlerinin kalitesinden ödün vererek daha ucuz mallar

14- Nesrin Önlü, ‘ Kızılcaölük Dokumalarında Değişimin Nedenleri, Geliştirilip Tanıtılmasına Yönelik Çözüm Önerileri’ , Yayınlanmamış Bildiri, Kızılcaölük Geleneksel Dokumalar Sempozyumu, 28-30 Mayıs 2008, Kızılcaölük Denizli,

üretmeye başlamışlardır. Çoğunluk, kaliteden ödün vermeden üretim yapmaya devam etmektedirler.

4. MUĞLA İLİ DOKUMALARI

4.1. Yeşilyurt Dokumaları

‘Muğla’ya 14 km uzaklıktaki Pisi kasabası ya da 1962 yılından sonra kullanılan ismiyle Yeşilyurt Belediyesi, yaklaşık 2500 yıllık bir Kayra antik yerleşimidir¹⁵. Yeşilyurt’ta el dokumacılığı ve ipekböceği üreticiliği 250 yıllık bir geçmişe sahiptir. El dokumacılığının yerini zaman içinde otomatik tezgâhlarda üretilen dokumaların alması ve bu hızlı üretime ayak uyduramayan yöre dokumaları çeyizlik amacıyla az da olsa üretilerek varlığını sürdürmüştür.

Yöreyle ait el dokumalarının yok olmasını önlemek, tanıtımını yapmak, kullanım alanlarını arttırarak desen çeşitlerini geliştirmek, üretimin devamlılığını sağlamak ve yeni neslin bu dokumaları öğrenmelerini özendirme amacıyla 13.05.1992 yılında ‘Sınırlı Sorumlu Yeşilyurt Belediyesi İpekçilik, Dokumacılık, El Sanatlarını Geliştirme, Tanıtma Küçük Sanatlar Kooperatifi’ kısa adıyla YİDEKO kurulmuştur. Kurumun ikinci amacı, Yeşilyurt’a ait ipek böcekçiliğini ve el dokumacılığını, dokundukları ürünleri başta ilgili fuarlar olmak üzere, kültür – sanat etkinlikleri, turistik yerler ve TV kanallarına götürerek hem iç hem dış pazarda tanıtımını sağlamaktır. Kuruluşun çalışmalarında önderlik eden ‘Karacan Yöresel El Dokumaları Firması’ sahibi Zeynep Karacan 1992 yılında ‘Tütüne Alternatif El Dokumacılığı’ adıyla belediye meclisine bir proje sunmuştur. Proje ‘Eski Kumaşları Kim alır’ tepkisiyle karşılaşmıştır. Aynı yılın Nisan ayında Zeynep Karacan’ın Muğla’da açtığı ‘Yöre Kumaşları Sergisi’ büyük ilgi görmüştür. Dönemin Muğla Valisi Lale Aytaman tarafından beğeni kazanan ürünlere ilk destek Lale Aytaman’dan gelmiştir. Kooperatifin kurulmasından ve üretimin artmasından sonra mağaza vitrinlerini süsleyen dokumaları gören halk da ‘sandıklarımızda bu

kumaşlar var’ diyerek yöre dokumalarına sahip çıkmışlardır.

Bir süre sonra dokumaların ünü Hollywood’a ulaşmıştır. Muğla Dalyan’da bir Türkle evli olan dünyaca ünlü kostüm tasarımcısı Jeda Barford, tarihi filmler için yaptığı araştırmaya yönelik Zeynep Karacan ile görüşmeye gelmiş ve dokunan kumaşları çok beğenmiştir. Numune olarak ülkesine döndükten bir yıl sonra Şubat 2003te tekrar gelerek 110 m kumaş almıştır. Kumaşlar SAVAŞCI, HARRY POTTER ve TRUVA filmlerinde kullanılmıştır.

Ülkemizde ise Yeşilyurt Dokumaları BEYMEN ve VAKKO gibi büyük firmalar tarafından da kullanılmaktadır. İlk kez Beymen tarafından 1994-1995 sonbahar-kış Beymen Home ve Beymen Mobilya koleksiyonlarında döşemelik, yatak örtüsü ve çarşaf takımları olarak kullanılan dokumalar büyük tanıtımla halka sunulmuştur. Vakko Yeşilyurt Dokumaları’ndan daha çok ipekli kumaşlardan gömlek, pamuklu kumaşlardan çeşitli örtüler yapmıştır.

Kooperatif desteği ile yurt içi ve yurt dışında tanınan Yeşilyurt Dokumaları, kooperatifin 1995 yılında kapanmasıyla bugün ilçede yöre dokumaları dokuyan iki adet el sanatları kuruluşu, ‘Karacan Yöresel El Dokumaları’ ve ‘Gürcan Dokuma ve El sanatları’ ile evlerinde dokuma yapan halk tarafından varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Zeynep Karacan’ın firması olan ‘Karacan Yöresel El Dokumaları’nda iki tanesi mekiği el ile atan, iki tanesi kamçılı olmak üzere dört adet, ‘Gürcan Dokuma ve El sanatları’nda ise iki adet el dokuma tezgâhi bulunmaktadır. Evlerde çalışır durumdaki tezgâh sayısı ise yaklaşık 20 adettir.

Bugün daha çok ev tekstili ve dekoratif amaçlı olarak kabul gören dokumalardan gömlek, buluz ve elbise türü giysi de yapılmaktadır. Kumaşların ipek, pamuk ve yünden oluşan iplikleri geçmişte kök boya ile boyanırken, boyama işlemi yerini kimyasal boyalara bırakmıştır. Kumaşların eni 60 cm.dir. Çoğunlukla kareli olarak dokunmaktadır (Resim 12).

15- Şerife, SEZGİN, ‘Geleneksel Yeşilyurt Dokumalarının Günümüz Koşullarında ve Anlayışında Yeniden Değerlendirilmesi’, Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçerisindeki Yeri Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları:1861,Ankara, 1997.syf.52.

Resim 12: Karacan Atölyesi, 2009.

4.2.Üzümlü Dokumaları

Fethiye ilçesine 18 km mesafede bulunan Üzümlü Köyü, antik çağda Lykia kenti Kadyanda antik kenti ile temsil edilmektedir. Çünkü Köy, Kadyanda antik kentinin eteklerine kurulmuştur. Denizden 500 m yükseklikte bir yayladır.

Üzümlü Köyü tarihte Kadyanda antik kenti ile paralellik kurulmasına rağmen, dokumacılığın bu köyde ne kadar eskilere kadar gittiği bilinmemektedir. Ancak günümüzde Fethiye'nin turistik bir yer olması ve köyün üst kısmında yer alan Kayda antik kentinin yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmesi Üzümlü dokumalarının varlığını bugün de devam ettirmesini sağlamıştır.

Üzümlü Köyünde dokuma denince akla yöreye ait DASTAR dokuması gelir. Fethiye'nin, Üzümlü başta olmak üzere, İncir köy, Orta köy ve Paşalıda üretilen Dastar dokumasının tarihi Türk Boyları'nın bölgeye yerleştiği zamanlara kadar eskidir. Erken dönemlerde çevre köylerde yetiştirilen ipek kozalarının işlenmesi üretilen ipekten dokunan Dastar, Kanat, Mendil, Gömlek, İpek olarak isimlendirilen dokumalar o dönemlerde Bursa yöresi ipeklileri ile kıyaslanacak düzeydeydi. Bugün sarı kozanın bölgede yetiştirilmemesi nedeniyle ipek böceği yetiştiriciliği kaybolup gitmiştir.

Düven adı verilen, ahşap, kamçılı iki çerçeveli el tezgâhlarında dokunan DASTAR ve diğer yöre dokumalarının enleri 65- 90 cm arasında değişmektedir (Resim 13).

Resim 13: Kamçılı Tezgâh, Üzümlü, 2005.

Kumaşın örgüsü bezayağıdır. Geçmiş dönemlerde çözgüsünde ipek ya da yün, atkısında pamuk kullanılan dokumalar bugün tamamen pamuk ipliği ile üretilmektedir.

Pamuğu geçmişte kendi tarlalarında üretirken, günümüzde genelde Denizliden temin etmektedirler. Üzümlü dokumaları pamuk ipliğinin ham renginde dokunmakta olup, üzerleri ağartılmış pamukla işlenmektedir (Resim 14).

Resim 14: Üzümlü dokuması

Dastar ve diğer dokumalarda yüzeyin işlendiği nakış türleri, yöre ağzıyla 'Yanış Türleri', Yılan Nakış, Sülük Nakış, Kilim Nakış, Çomak Nakış, Sülük-Çomak Nakış, Topak Nakış, Çengel Nakış, Deve Boynu gibi isimler almaktadır. Bu motiflerin hepsinin birer

anlamı vardır. Örneğin Yılan nakış kıskançlık ve kem gözü, Sülük nakış dert, tasa ve üzüntüyü, kilim nakış canlılık, neşe ve coşkuyu, çomak nakış güzelliği, temizliği simgelemektedir.

Öncelikle zemin kumaşın dokunduğu kumaşa nakışlar dokuma esnasında gerginken işlenmektedir. Nakışlar kumaşın eni ve boyunda tekrar ederek bütün yüzeyi kaplamaktadır. Üzümlü dokumalarından dastar önceleri sadece başörtüsü olarak kullanılırken bugün, perde, yatak örtüsü, giysi olarak da kullanılmaktadır.

5.SONUÇ

Ege Bölgesi'nde el dokumacılığı yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere malzeme, teknik, tezgâh tipi, kumaş tipleri ve isimleri ile kullanım alanları bakımından benzerlikler göstermektedir. Peştamalin hem Ödemiş hem de Buldan'da dokunması, Bürdü'nün de yine her iki yörede de dokunmasına rağmen aralarında sadece isim benzerliği olması gibi.

Ege Bölgesi'nde el dokumacılığı tekstil sektörünün hızlı gelişimi ile rekabet edememesi nedeniyle her geçen gün azalmaktadır. El dokumacılığının yok olup gitmemesi için öncelikle üretilen ürünlerin iç ve dış pazarda tanıtımalarının en iyi şekilde yapılması ve bu ürünlere üreticiyi üretime teşvik edecek düzeyde bir Pazar payı sağlamak gerekmektedir. Çünkü el dokumalarının üretimi zaman alan ve sınırlı miktarlarda üretilen özel ürünlerdir. El dokumalarının sürekliliğinin sağlanması için onların tam otomatik tezgâhlarda üretilmeleri sürekliliklerinin sağlanması için bir çözüm olabilir belki ama bu çözüm ürünün özellikle görünümünde değişimlere neden olacaktır. Çünkü el dokumalarında seri üretimdeki gibi belirli bir standart yoktur. Elle dokunmalarından kaynaklanan ufak tefek hatalar olmakla birlikte, dokumacısının dokuma sırasında kendisinden bir şeyler ilave etmesi el dokumalarına özel bir ayrıcalık vermektedir. El dokumalarının sürekliliğinin sağlanmasında özellikle Kültür Bakanlığı, Halk Eğitim Merkezleri, Kültür Müdürlükleri ve de kendi

yörelere tekstilde sanayileşmiş kuruluşların bu konuya sahip çıkmaları gerekmektedir. Bunun için de bu kurumlar tarafından öncelikle, sayıları gittikçe azalan ve yok olmak üzere olan el dokuma tezgâhlarının örnekleri çoğaltılmalı, kooperatifler gibi belirli merkezlerde, lise ve üniversitelerin ilgili bölümlerinde kursların ve eğitimlerinin verilmesi sağlamalı ve bu kuruluşlara devlet ve özel sektör bazında destek verilmelidir.

El dokumalarına bir diğer destek de Türk tekstil tasarımcıları ve sanatçılarının kendi öz değerlerine sahip çıkmasıyla gerçekleşebilir. Geleneksel tekstil ürünlerinin teknik, malzeme, renk, motif ve desenlerinin dünya kumaş modasını derinden etkilediği günümüzde el dokumalarını uluslararası fuarlara taşımak ve 'Türk El Dokumaları' olarak onları uluslararası pazara kabul ettirmek yok olmalarını sağlayacak diğer bir çözümdür. Bunu başaracak en önemli kesim ise, bir dönem el dokuması ile tekstil işine başlamış ve Türkiye'nin önemli tekstil kuruluşları arasına girmiş, dünya çapında tanınan ve önemli bir Pazar payı olan firmalardır. Bu tekstil firmaları koleksiyonlarında günün moda anlayışına uygun ürünler yapmanın yanı sıra el dokumalarımıza yönelik de koleksiyonlar yapıp, onların hem iç hem de dış pazarda tanınmalarını ve kabul görmelerini sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

Acar, Sedef, 'Geleneksel Dokuma, Tasarım ve Tanıtım Üçgeninde Kızılcabölük Dokumaları', Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, 2007, Denizli, Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi.

Atalayer, Günay, 'Denizli Yöresi Dokumacılık Tarihi', Ev Tekstili Dergisi, Yıl:5,Sayı:16, Ev Tekstili Derneği Yayın Organı, İstanbul, Şubat 1998. .

Ertekin, A.Levent, Beledi Dokuması, İzmir, Etki Matbaacılık, 2006.

Kazıcıoğlu, Nuray, 'Üzümlü Örneğinde Yaşanan El Sanatlarındaki Bozulma Nedenleri ve Çözüm Önerileri',Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri,18 – 20 Kasım 1992,İzmir, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:201,Ankara,1994.

Önlü, Nesrin, 'Kızılcabölük Dokumalarında Değişimin Nedenleri, Geliştirilip Yaşatılmasına Yönelik Çözüm Önerileri', Yayınlanmamış Bildiri, Kızılcabölük, Denizli, Kızılcabölük Geleneksel Dokumalar Sempozyumu, 28-30 MAYIS 2008, Pamukkale Üniversitesi Denizli Meslek Yüksekokulu ve Kızılcabölük Belediyesi,

Önlü, Nesrin, 'Hatay İli, Harbiye ve Samandağı'nda İpekli Dokumacılığın Günümüzdeki Durumu, Sorunları, Geliştirilip Tanıtılmasına Yönelik Çözüm Önerileri', Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Güzel Sanatlar etkinlikleri Bildirileri, Antalya, Akdeniz Üniversitesi Yayını No:SM6, 2008.

Önlü, Nesrin, Tire-Beledi Dokumaları, Günümüzdeki Durumu, Geliştirilip Tanıtılmasına Yönelik Çözüm Önerileri', IV. Uluslararası Türk Kültürü İle Sanatları Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya, 2010.

Özen, Mine Esiner, Türkçe'de Kumaş Adları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, sayı:33, İstanbul,1980-81.

Öztürk, İsmail ve Kavcı, Esra,'Beledi ve Eham Dokumalarının Özellikleri ve Günümüzde Kazandığı Yeni İşlevler',III. Ulusal El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyum Bildirileri, 2000, Konya.

Öztürk, İsmail ve Kavcı, Esra,'Beledi ve Eham Dokumalarının Özellikleri ve Günümüzde Kazandığı Yeni İşlevler',Motif Dergisi, , 2000.

Öztürk, İsmail, Dokumaya Giriş (Halı, Düz Dokumalar ve Dokuma Kumaşların Üretim Teknikleri), Ankara, 2007,Mor Fil Yayınları.

Sezgin, Şerife, 'Geleneksel İpekli Kumaşları ve Mendilleri', Ev Tekstili Dergisi, Yıl:5,Sayı:16, Ev Tekstili Derneği Yayın Organı, İstanbul, Şubat 1998.

Sezgin, Şerife, 'Geleneksel Yeşilyurt Dokumalarının Günümüz Koşullarında ve Anlayışında Yeniden Değerlendirilmesi', Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçerisindeki Yeri Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları:1861,Ankara, 1997.

Sezgin, Şerife, Buldan Dokumaları ve İşlemeleri', I.Ulusal El Sanatları Sempozyumu,18-21 Kasım 1981, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1984.

Sürür, Ali, Ege Yöresi Örneğinde Dokuma El Sanatlarının Bugünkü konumu ve Örneklerle Kullanım Alanları, II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V.Cilt, Maddi Kültür, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi yayınları,:45, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:14, Ankara,1983.

Özel Görüşmeler

Ethem Tıprırdak ile Görüşme, Tire, 2009.

Eyüp Bayındır ile görüşme, Ödemiş İpek, Ödemiş, Eylül 2005

Habip Dışkaya ile görüşme, Mart 2005

Musa Nohutlu ile görüşme, Birgi, Ağustos 2005

Ömer Kartoğlan ile görüşme, Teknik Tekstil, Kızılcabölük, 2008 /2009/ 2010.

Saim Bayrı ile Görüşme, Tire, 2005/ 2007/ 2009.

Sem İpek, Birgi İpek, Mızrak İpek ile görüşme, 2005.

Zeki Mert ile görüşme, Mert İpek, Ödemiş-Birgi, Ağustos 2005.

Zeynep Karacan ile görüşme, Karacan Yöresel El Dokumaları Merkezi, Yeşilyurt, Eylül 2005

İnternet Siteleri

Erdoğan, Ahmet, 'Buldan Kumaşı Zaman Direniyor', 7 Temmuz 2009, www.ekotrent.com, Erişim: 06 06 2010

www.denizliso.org.tr, Erişim: 23 08 2005

www.basiad.net- Erişim: 23 08 2005

www.fethiyelife.com, Erişim: 23 08 2005

www.pamukkale.gov.tr, Erişim: 23 08 2005

www.mugla-turizm.gov.tr, Erişim: 23 08 2005

www.byegm.gov.tr , Erişim: 25 08 2005

www.odemisipek.com.tr/hakkimizda.html,

Erişim: 06 06 2010